

IMPLEMENTÁCIA PRINCÍPOV SOCIÁLNEJ EKONOMIKY – PRÍKLAD DOBREJ PRAXE[#]

IMPLEMENTATION OF THE SOCIAL ECONOMY PRINCIPLES - AN EXAMPLE OF GOOD PRACTICE

POLÁČKOVÁ Hana

Abstrakt

Výučba predmetu sociálna ekonomika nadobúda na význame v súčasnom období hospodárskej a ekonomickej neistoty, sociálne slepej trhovej ekonomiky a zlyhávania „neviditeľnej ruky“ trhu. Predmet sa zameriava okrem iného aj na prepojenie poskytovania teoretických poznatkov z oblasti rozvoja sociálnej ekonomiky a sociálneho podnikania s praxou. Jednou z možností je upriamenie pozornosti na subjekty, ktoré aplikujú princípy sociálnej ekonomiky a sociálneho podnikania do praxe a využívajú ich tak ako moderný nástroj na riešenie sociálnych problémov spoločnosti. Cieľom tohto príspevku je poukázať na možnosti uplatňovania sociálnej zodpovednosti na lokálnej úrovni.

Abstract

Teaching of the subject Social economy becomes more significant in the current period of economic uncertainty, of social blind market economy and of the market „invisible hand“ failure. Subject aims, among others, on integration between the theoretical knowledge of the social economy and social entrepreneurship development with practice. One of the options is to draw attention to entities that apply the principles of social economy and social entrepreneurship into practice and use them as a modern tool for social problems solving of society. The aim of this paper is to show how to implement social responsibility at the local level.

ÚVOD

Mnohé z iniciatív miestneho zastupiteľstva mesta Bohumín, nachádzajúceho sa v Moravskosliezskom kraji Českej republiky sa dajú označiť za príklady dobrej praxe. Ide o užitočné opatrenia a iniciatívy realizované na území mesta pre zlepšenie života v meste, spolunažívanie občanov, vrátane začleňovania ľudí, ohrozených sociálnou exklúziou do spoločenského života mesta, pod heslom: „Mesto, v ktorom stojí za to žiť“. Príklady iniciatív miestnej samosprávy, na ktoré môže byť mesto Bohumín právom hrdé, sú financované z prevažnej časti z rozpočtu mesta a na riešenie sociálnych problémov môžu byť aplikované aj inými miestnymi samosprávami. Dopad týchto aktivít nadobúda na význame vzhľadom na špecifiká regiónu, vysokú nezamestnanosť v Českej republike a sociálne problémy spoločnosti.

Demonštrovaním možností aplikácie teoretických poznatkov aj zo zahraničnej praxe si študenti rozšíria znalosti o sociálnej ekonomike. Praktickými príkladmi v edukačnej činnosti

[#] Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0112/13 „Etablovanie a perspektívy rozvoja konceptu sociálnej ekonomiky v kontexte prebiehajúcich sociálno-ekonomických zmien na Slovensku“.

si študenti odnášajú trvalejšie informácie o problematike sociálnej ekonomiky, ktoré môže po absolvovaní štúdia rozvíjať a využívať v praxi v prospech slovenskej spoločnosti aj v svojom osobnom živote.

1 SOCIÁLNA PROBLEMATIKA A BLAHOBYT SPOLOČNOSTI V RÔZNYCH ETAPÁCH HISTORICKÉHO VÝVOJA

Z prameňov, ktoré má história k dispozícii je zrejmé, že už pred takmer 5 tisíc rokmi sa snažil vládca Babylonie Chammurapi o to, aby jeho ľud žil v blahobyte, slobode a mieri, pričom veľký dôraz sa prikladal aj spravodlivosti. Chammurapiho kódex svojimi 282 právnymi zásadami vytesanými do kameňa, riešil právne otázky rodiny, súkromného vlastníctva a majetku, obchodu, cien a miezd, pôžičiek a ich splácania, násilných činov a postavenia rôznych spoločenských vrstiev bol umiestnený na verejnom mieste v Babylone, aby k nemu mal každý prístup. Chammurapi chcel zabrániť útlaku, poučiť ľud a podporovať blahobyť. Okrem iného sa „ako jeden z prvých vládcov v dejinách ... predovšetkým snažil o spravodlivé zákony, ktoré neposkytovali jednej (aristokratickej vrstve nespravodlivé výhody oproti „prostému ľudu“. Usiloval sa o to, aby silní nemohli utláčať slabých, a aby sa ... dostalo spravodlivosti sirotám a vdovám.“¹ V rámci dejín ľudstva išlo o mimoriadne vyspelú civilizáciu.

E. Pongráczová o sociálnej problematike v staroveku uvádza: „V starovekom Grécku sa v rámci etiky a náboženstva zaoberali sociálnymi otázkami a snažili sa nájsť riešenia na sociálne problémy spoločnosti. Poskytovala sa dobrovoľná samaritánska pomoc chudobným a bezmocným. V antickej etike sa mravnosť chápala ako osobnostný fenomén. Mravný život sa formoval v mestských štátoch a človek, ktorý splnil svoje občianske povinnosti, bol považovaný za dobrého človeka. Vychádzalo sa z predpokladu, že dobrí ľudia tvoria dobre fungujúci, mravný štát. Etiku považovali za súčasť politiky, pričom dobrá politika bola založená na etickom základe.“²

V období stredoveku bol spoločenský život v Európe pod silným vplyvom teológie a náboženstva. V niektorých prípadoch žobrákom a chorým podali pomocnú ruku rehoľníci alebo osvietení zemepáni. Vzhľadom na poddanstvo a nevoľníctvo (nemožnosť sa sťahovať, cestovať, študovať a pod.) bol chudý alebo chorý človek vo väčšine prípadov odkázaný na milodary svojej komunity.

Od novoveku sa sociálnymi problémami a ľudskými právami zaoberali viacerí filozofovia a ekonómovia – menujme napríklad Thomasa Mora, ktorý sa snažil presvedčiť kráľa Henricha VIII k politike, ktorá by zmiernila problémy chudobných, alebo Karla Marxa, ktorý chcel triedne problémy v kapitalistickej spoločnosti riešiť sociálnou revolúciou. Vývoj v ekonomickom myslení súvisel s historickým vývojom spoločnosti - nástupom renesancie, zrušením nevoľníctva a poddanstva a postupným prechodom od poľnohospodárskeho feudalizmu k rozvinutému industriálnemu kapitalizmu až po dnešnú znalostnú trhovú ekonomiku so svojimi sociálnymi problémami. „Skrátka, Adam Smith nemal celkom pravdu, keď tvrdil, že neviditeľná ruka úspešne vedie jednotlivcov, sebecky sledujúcich vlastný záujem, k podpore „verejného záujmu“ – keď verejný záujem je definovaný tak, aby zahŕňal spravodlivé rozdelenie dôchodkov a majetku. Ani Smith, ani iný ekonóm od roku 1776 nič také nedokázal.“³

¹ Mrkos, B. J. – Mehler, H. A.: Umenie vládnuť : Čo sme sa nedozvedeli ani od prvotriednych historikov sveta, 2003, s. 29.

² Pongráczová, E.: Sociálna ekonomika, 2011, s. 6.

³ Samuelson, P. A. – Nordhaus, W. D.: Ekonomika, 2000, s. 287.

V súčasnosti sa s viac či menej úspešnou aplikáciou sociálnych myšlienok do praxe stretávame v rôznych spoločenstvách, národoch, štátoch aj v nadnárodných zoskupeniach (EÚ – ESF), ktoré sa viac či menej úspešne snažia o maximalizáciu blahobytu spoločnosti. Rozvoj sa začal po druhej svetovej vojne s nástupom ordoliberalizmu a sociálne trhovou ekonomikou v Nemecku, ktorej uplatňovanie v praxi bolo sprevádzané nemeckým hospodárskym zázrakom. Systém sociálne trhovej ekonomiky majú dnes viaceré európske krajiny vrátane Slovenskej republiky zakotvený priamo v ústave. Štáty blahobytu v Európe a severnej Amerike venujú veľkú časť svojho dôchodku na vládou chránenú minimálnu úroveň príjmov, výživy, zdravia, bývania a vzdelania pre každého občana, čo je podľa definície amerického sociológa Harolda L. Wilenskeho (1923 – 2011) podstatou sociálneho štátu. Nie len na Slovensku ale v súčasnosti snaha o trhový a sociálne orientovaný ekonomiku naráža na problémy so stále ťažším financovaním sociálnych potrieb vplyvom demografického vývoja, integračných procesov a globalizácie, ktoré znižujú priestor pre rozhodovanie na národnej úrovni. Zverenie riešenia sociálnych problémov iba do rúk štátu preto nemôže zabezpečiť ekonomický rast a ani ekonomický rast nedokáže vyriešiť sociálne problémy spoločnosti. Predpokladom pre hospodársky rast je morálka a vnútorná súdržnosť spoločnosti.

2 VÝVOJ BOHUMÍNA, JEHO OSOBITOSTI A HISTORICKÝ POMIENENÉ ZLOŽENIE OBYVATEĽSTVA

V riešení sociálnych problémov dnešnej spoločnosti zohrávajú významnú úlohu iniciatívy sociálnej ekonomiky na lokálnej úrovni. Predmetom tohto príspevku je demonštrovanie uplatňovania sociálnej zodpovednosti na aktivitách mesta Bohumín, ktoré sú zamerané na podporu a súdržnosť miestnej komunity.

Mesto sa nachádza v českom Sliezsku, konkrétne v Tešínskom Sliezsku a leží v pohraničnej oblasti s Poľskom na sútoku riek Odry a Olše. Od 12. storočia sa rozvíjalo na križovatke soľnej a jantárovej obchodnej cesty. Vývoj Bohumína zásadne ovplyvnilo niekoľko historických udalostí. Prvou z nich bol berlínsky mier v roku 1742 a rozdelenie mesta na rakúsku a pruskú časť po prehratej prvej sliezskej vojne o rakúske dedičstvo medzi Máriou Teréziou a pruským kráľom Fridrichom II. Druhou významnou udalosťou bola výstavba Severnej dráhy cisára Ferdinanda z Viedne do Krakova, ktorá prepojila Dolné Rakúsko, Moravu, Rakúske Sliezsko a Halič (do Bohumína bola trať postavená v roku 1847) a bola jednou z najvýznamnejších tratí v monarchii. Krátkym niekoľkokilometrovým spojením Bohumína s pruským Annabergom (dnes poľské Chałupki) vzniklo železničné prepojenie s pruskou železnicou a Viedeň tak v roku 1848 získala prvé priame železničné spojenie s Berlínom. Bohumín sa tak stal aj významnou železničnou križovatkou. Jej význam podčiarkla aj výstavba košicko-bohumínskej železnice v roku 1872 pre zlepšenie dopravy železnej rudy z Liptova a Spiši. Po skončení prvej svetovej vojny a vzniku Československa bola jedinou traťou, ktorá spájala české krajiny a východné Slovensko. Stavba železnice, blízkosť uholných baní a hút znamenal boom priemyslu a ďalší rozvoj Bohumína. Treťou historickou udalosťou bolo nové usporiadanie Európy po druhej svetovej vojne a znárodnenie. Od 16. storočia silne germanizovaná oblasť (Bohumín – nemecky Oderberg), ktorá sa nachádzala na rozhraní troch štátov Československa, Nemecka a Poľska sa po posunutí nemecko-poľskej hranice smerom na západ, zmenila na oblasť s prevahou obyvateľstva českej a poľskej národnosti. Došlo k znárodneniu priemyselných podnikov, okrem iných aj železiarne a drôtovne Alberta Hahna a Heinricha Eisnera (vznik Železáren a drátoven Bohumín) alebo Österreichische Chemikalienwerk R. Goldschmied & Co., kom. Ges. z roku 1904, neskôr Lachema (dnes Bochemie s výrobkami značky SAVO). Historický vývoj Bohumína ako súčasti ostravsko-karvinskej aglomerácie s prevahou priemyslu aj blízkosť uholných baní sa odráža v profesijnej aj sociálnej štruktúre obyvateľstva. Pri zratúvaní

obyvateľstva v roku 2011 malo 14,28 % mužov a 23,83 % žien základné vzdelanie a 34,25 % mužov a 23,83 % žien stredné vzdelanie bez maturity. Z toho vyplýva, že vo veku 15 a viac rokov má viac ako 48 % mužov a 45 % žien Bohumína maximálne stredoškolské vzdelanie bez maturity. Táto skutočnosť spolu s postupným uzatváraním uholných baní a súčasným vplyvom hospodárskej krízy vyvoláva primárnu potrebu riešenia sociálnych problémov spojených s nezamestnanosťou, problému sociálne slabých občanov, neprispôsobivých občanov a problematiky ochrany a prevencie pred kriminalitou.

K 1.1.2011 mal Bohumín podľa Českého štatistického úradu 22 063 obyvateľov, k 31.12.2014 počet obyvateľov poklesol na 21 663. Za posledných päť rokov úbytok obyvateľstva spôsobuje predovšetkým migrácia, až v druhom slede záporný prirodzený prírastok. Od roku 1975, kedy sa počet obyvateľov sleduje na nezmenenom území, malo mesto najväčší počet obyvateľov k 31.12.1980 a to 25 714. Mesto je tvorené zo siedmich mestských častí. Katastre mesta aj okolitých obcí majú vo väčšine prípadov prímestský charakter. Špecifikom tejto oblasti je historicky daná tzv. sliezska zástavba, ktorá spôsobuje značnú roztrieštenosť pôdy. Domy si v minulosti majitelia stavali priamo na vlastných poliach, čím vznikali tzv. polosamoty a väčšinu mesta preto v súčasnosti tvorí intravilán. Charakter sliezskej zástavby komplikuje stavbu inžinierskych sietí, predovšetkým vodovodov a kanalizácií, a dopravnú dostupnosť obyvateľstva do centra mesta mestskou hromadnou dopravou. Od začiatku 20. storočia do 70. rokov fungovalo v ostravsko-karvinskej aglomerácii okrem vlakového aj električkové spojenie, ktoré však pre rastúce náklady na údržbu električkovej trate vplyvom poklesov poddolovanej pôdy bolo v 70. rokoch zrušené. Električky nahradila autobusová doprava, ktorá však v čase dopravnej špičky naráža na kapacitné obmedzenia. Bezprostredná blízkosť priemyselnej aglomerácie má aj značné ekologické dôsledky. Vplyvom emisií sa prejavujú časté respiračné choroby a alergie, zvyšuje sa kyslosť pôdy, zhoršuje sa jej bonita a úrodnosť. Vďaka pieskovému podložiu Bohumín nie je podkopaný blízkymi baňami ostravsko-karvinského uholného revíra a na rozdiel od okolitých miest a obcí nie je postihnutý prepadávaním pôdy a únikom metánu.

3 AKTIVITY MESTA V SOCIÁLNEJ OBLASTI

V roku 2005 bol na zasadnutí mesta Bohumín schválený zámer spracovania komunitného plánu sociálnych služieb, ktorý nadväzoval na systém sociálnych služieb z roku 2001. Projekt komunitného plánovania bol spolufinancovaný EÚ v rámci Spoločného regionálneho operačného programu a Moravskosliezského kraja. Realizácia prebiehala v rokoch 2006 – 2007 a v súčasnosti sú už výsledky komunitného plánovania zavedené do praxe a vznikol systém sociálnych služieb na miestnej úrovni zodpovedajúci miestnym potrebám pri zohľadnení lokálnych odlišností. Jeho existencia je zárukou, že finančné prostriedky, vynakladané v sociálnej oblasti, sú vynakladané efektívne. V rámci komunitného plánovania došlo k zmapovaniu súčasnej ponuky sociálnych služieb, uskutočnila sa sociálne-demografická analýza a dotazníkový prieskum medzi užívateľmi a poskytovateľmi sociálnych služieb, SWOT analýza v sociálnej oblasti a podobne. K materiálom mala možnosť sa vyjadriť okrem odbornej aj široká verejnosť.

V súčasnosti má verejnosť k dispozícii „Katalóg nielen sociálnych služieb Bohumínska“, ktorý obsahuje základnú ponuku a informácie pre užívateľov sociálnych služieb z Bohumína, ale aj z Rychvaldu a Dolní Lutyne, keďže Bohumín patrí medzi obce s rozšírenou pôsobnosťou a Rychvald a Dolní Lutne sú v jeho spádovom obvode. Katalóg poskytuje zoznam poskytovateľov a ponuku sociálnych a na nich naviazaných služieb, pričom ponuka služieb vrátane katalógu je aktualizovaná podľa meniacich sa potrieb obyvateľov. Obsah publikácie je rozdelený na služby pre seniorov a zdravotne postihnutých občanov, na služby

pre deti, mládež a rodinu, služby pre osoby v krízových alebo ťažkých situáciách, zdravotné a ostatné služby. Potenciálny užívateľ sociálnej služby ľahko zistí pre koho je služba určená, popis služby a kontaktné údaje na poskytovateľa. Posledná aktualizácia katalógu bola v máji 2014. Medzi zaujímavé služby patrí napríklad sociálne terapeutické dielne pre dospelé osoby s mentálnym alebo kombinovaným postihnutím, ktoré sa nemôžu uplatniť ani na chránenom trhu práce. Klienti tu získavajú návyky a zručnosti, čo zvyšuje ich šance na samostatný život v chránenom alebo podporovanom bývaní. Zriaďovateľom spomenutých dielní je mesto a prevádzkovateľom príspevková organizácia Centrum sociálnych služieb Bohumín. Neobvyklou, ale obľúbenou službou je Senior taxi Bohumín pre osoby s trvalým pobytom na území mesta vo veku od 70 rokov. Služba je poskytovaná iba v katastrálnom území obce, seniori ju môžu využiť z miesta bydliska do zdravotného strediska, na autobusovú alebo vlakovú stanicu, do nemocnice, na cintoríny, poštu, do aquacentra a k obvodnému lekárovi. Senior si musí službu vopred objednať, môže si so sebou zobrať jedného spolucestujúceho a senior za každú cestu zaplatí v prepočte cca 55 centov. Zvyšok je hrazené mestom Bohumín. Od nového roku Bohumín rozširuje túto službu pre seniorov od 65 rokov. Podobná služba s dotáciou mesta funguje aj na území Rychvaldu, tiež sa symbolickú úhradu. Po vzoru Senior taxi mesto zvažuje zriadenie služby Baby taxi pre rodičov s deťmi do šesť rokov na cestu k detskému lekárovi – pre získanie názorov občanov mesta na túto službu v súčasnosti prebieha na web stránkach mesta anketový prieskum. Uvedené sociálne taxi služby majú veľký význam predovšetkým pre starších ľudí, žijúcich na polosamotách v okrajových častiach mesta.

Okrem rôznych „katalógových“ služieb mesto napríklad každoročne organizuje pre seniorov autobusovú prehliadku mesta. V špeciálne upravenom autobuse sú sprievodcami starosta a zástupca starostu, ktorí takto imobilným alebo málo mobilným seniorom môžu ukázať a priblížiť rekonštrukcie, nové a plánované investície v meste. V poslednej exkurzii tak seniori mali možnosť vidieť novovybudovanú športovú halu, vynovený detský areál v parku, nové protipovodňové hrádze s cyklostezkou, zmodernizované ihriská základných škôl aj prebiehajúcu rekonštrukciu secesného Národného domu s odborným výkladom predstaviteľov mesta.

Mesto Bohumín má aj prvenstvo v prevencii a boji proti hazardu a kriminalite. Po rokoch súdnych sporov so štátom, ktorý napriek snahám mesta protiprávne povolil prevádzkovanie videoterminálov, z ulíc a herní miznú hracie automaty. V herniach podľa údajov starostu za minulý rok ľudia z 21 tisícového mesta prehrali v prepočte viac ako 1,4 milióna eur. Mesto sa dobrovoľne vzdáva vysokých príjmov z prevádzky hracích automatov, ktoré spôsobujú závislosti, sociálne napätie a kriminalitu. Súčasne od januára 2015 sa z dôvodu opakujúcich sa krádeží mesto rozhodlo vyhláškou obmedziť výkup kovov v komerčných zberniciach surovín. V ČR ide o prvú vyhlášku takéhoto druhu. Občania nebudú môcť predávať šrot v zberniciach ale budú ho môcť zadarmo odovzdávať v mestských zberných dvoroch. Ide predovšetkým o problém zlodejov kovov z radov nezamestnaných a sociálne vylúčených občanov. Podobnú vyhlášku sa chystajú zaviesť aj okolité obce. Poslednou kvapkou bola krádež 30-tich kovových únikových vrát z protihlukovej steny na diaľnici D1 do Poľska, čo spôsobilo okrem majetkovej škody aj ohrozenie života osádkam prechádzajúcich áut, nakoľko otvormi po dverách sa na diaľnicu začala dostávať vysoká zver.

ZÁVER

Zámerom tohto príspevku bolo uviesť niekoľko pekných príkladov, ako sa verejná správa zapája do iniciatív sociálnej ekonomiky, ako sa snaží pri zohľadnení miestnych rozdielov maximálne využiť dostupné možnosti na zabezpečenie vhodných podmienok pre dôstojný a

kvalitný život komunity na lokálnej úrovni a napomáhať rastu spoločenskej súdržnosti. Spomenuté aktivity vedenia mesta Bohumína môžeme považovať za vzor zodpovedného správania sa voči svojim obyvateľom. Mesto, ktoré dokáže svojim obyvateľom zvyšovať kvalitu života, je skutočne mestom, v ktorom stojí za to žiť.

Použitá literatúra

1. Český statistický úřad. *Databáza demografických údajov za obce ČR* [online]. [cit. 2014-10-20]. Dostupné z www: <http://www.czso.cz/cz/obce_d/index.htm>.
2. KRAJČÍKOVÁ, Jana. *Sociální stát (1)* [online]. *E-polis.cz*, 8. január 2007. [cit. 2014-10-19]. Dostupné z www: <<http://www.e-polis.cz/politicke-teorie/176-socialny-stat-1.html>>. ISSN 1801-1438
3. KRAJČÍKOVÁ, Jana. *Sociální stát (2) - V třetom tisícoročí* [online]. *E-polis.cz*, 16. január 2007. [cit. 2014-10-19]. Dostupné z www: <<http://www.e-polis.cz/politicke-teorie/178-socialny-stat-2-v-tretom-tisicoroci.html>>. ISSN 1801-1438
4. *Mesto Bohumín. Komunitné plánovanie* [online]. [cit. 2014-10-20]. Dostupné z www: <<http://www.mesto-bohumin.cz/cz/o-meste/komunitni-planovani/1543-komunitni-planovani.html>>.
5. MRKOS, B. J. – MEHLER, H. A. 2003. *Umenie vládnuť : Čo sme sa nedozvedeli ani od prvotriednych historikov sveta*. Martin : CENTRUM PROSPERITY, 2003. 361 s. ISBN 80-968819-5-7
6. PONGRÁČZOVÁ, E. 2011. *Sociálna ekonomika*. Bratislava : Vydavateľstvo EKONÓM, 2011. 155 s. ISBN 978-80-225-3291-4
7. SAMUELSON, P. A. – NORDHAUS, W. D. 2000. *Ekonomía*. 1. vyd. Bratislava : Vydavateľstvo ELITA, 2000. 822 s. ISBN 80-8044-059-X
8. www.mesto-bohumin.cz

Kontaktné údaje

Hana POLÁČKOVÁ, Ing., PhD.
Národohospodárska fakulta
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1
852 35 Bratislava
E-mail: hana.polackova@euba.sk